

Posisjonsdokument for Universitetet i Oslos museer

Innledning

Universitetet i Oslo (UiO) har gjennom sine to universitetsmuseer, Naturhistorisk og Kulturhistorisk museum, en unik mulighet til å synliggjøre sitt virke og vende seg ut mot samfunnet. I 2019 hadde de to museene til sammen over 1,4 millioner besøkende og UiO er dermed Norges viktigste museumsdestinasjon¹. En slik kontaktflate er en enestående, men underutnyttet mulighet for profilering av universitetet.

I 2014 ga et ekspertpanel som evaluerte UiO, en meget klar anbefaling: Dersom universitetet skal lykkes med å bli et verdensledende institusjon må UiO i langt større grad vende seg ut mot omverdenen og innlede samarbeid og dialog med samfunnet utenfor UH-sektoren (SAB-rapporten *Build a ladder to the stars*). Forbedrende arbeid til UiOs Strategi 2030, tankesmierapporten *UiO sett utenfra* (2019) påpekte at universitetet har et stykke igjen for å nå dette målet. UiO oppfattes fremdeles som innadventd og lite tilstedeværende i samfunnslivet. Gjennom museene har UiO både arenaene og kompetansen til å nå ut i samfunnet på nye måter og ikke minst invitere folk inn til universitetet.

I Strategi 2020 tok UiO et mer aktivt eierskap til sine museer enn tidligere. Strategien bygde blant annet på stortingsmeldingen *Tingenes tale* fra 2008 som tydelig definerte regjeringens ambisjoner for universitetsmuseene i Norge. Stortingsmeldingens aktualitet ble gjentatt i Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning i 2018.

Museene prioriteres også i Strategi 2030. Her løftes UiOs ansvar som kulturarvsforvalter og nasjonal hukommelse fram, et ansvar som i stor grad kan håndteres gjennom museene. Museenes rolle som formidlingsarena fremheves – men også behovet for en sterkere kobling av denne virksomheten til resten av universitetet. Museenes aktualitet mobiliseres også gjennom strategiens vektlegging av campus- og byutvikling, da museene er plassert sentralt og strategisk i byen.

Vektleggingen av museene sammenfaller med ulike initiativ fra regjeringen for å tenke kultur- og kulturarvsfeltet på nytt. I en rekke stortingsmeldinger er humaniora-, kultur-, kulturminneverns- og museumsfeltet behandlet. Det er et klart ønske fra regjeringens side å fornye politikken på disse områdene. Dette initiativet åpner mange muligheter for UiO, forutsatt at man har en gjennomtenkt strategi for hvordan universitetet vil agere, for i meldingene ligger oppspill til å svare ut både SAB-rapportens anbefalinger og UiOs egne ambisjoner i Strategi 2030.

Dette dokumentet berammer hvordan universitetsmuseene kan være del av et slikt initiativ gjennom å beskrive samhandlingsflatene i universitetets tre samfunnsoppdrag; forskning, utdanning og samfunnsengasjement.

¹ Tatt i betraktning av at to av hovedarenaene, Brøgger's hus og Historisk museum er stengt eller under renovering, er dette ekstra bemerkelsesverdig og viser hvilket kommunikasjonspotensial museene har for UiO. (Tallet inkluderer besøk i Botanisk hage).

Universitetets forskningsoppdrag

UiO er og ønsker å være et forskningsintensivt breddeuniversitet. Historisk er dette løst ved at enhetene konsekvent har latt de ulike samfunnsoppgavene påvirke og utvikle hverandre. Systemet har vist seg å være både stabilt, vitalt og konkurransedyktig og har bidratt til at UiOs fakulteter og museer har ledende posisjoner nasjonalt og til dels internasjonalt. Svakheten ved systemet ligger i utfordringene i å skape synergier på tvers av enhetene, da de alle i prinsippet fungerer godt på egenhånd og kan løse de fleste vitale oppgaver innenfor enhetsgrensene.

For UiO har museene et overskridende potensial fordi deres samfunnsoppdrag delvis er komplementært til fakultetene: Fakultetenes utdanningsoppdrag er ved museene erstattet av ansvar for å forvalte de vitenskapelige samlingene.

Etter Universitets- og høyskoleloven skal UiO ha museer som forvalter og utvikler de vitenskapelige samlingene. Samlingene er av enorm vitenskapelig betydning for historisk og empirisk orienterte studier i bred forstand. Flertallet av UiOs fakulteter har aktive eller potensielle forskningsinteresser i samlingene, der interessedespenntet strekker seg fra naturmangfold og epidemiologi til kunsthistorie og runologi. Samlingenes vitenskapelige styrke ligger ikke kun i deres mangfold men også i aktiv vitenskapelig forvaltning og utvikling over 200 år.

Museumssamlingene åpner for å bruke museene som en bredt anlagt møteplass for tverrvitenskapelige studier. Samme samling kan brukes til helt forskjellige forskningsprosjekter – samtidig som museene alltid har vist potentialet i genuint interdisiplinært arbeid.

I dag er det museene selv og i omfattende samarbeid med forskningsmiljøer utenfor UiO, som bruker samlingene i forskning. Samarbeidspotensialet innenfor universitetet har dermed et stort utviklingspotensial.

Museumsbygningene betraktes som regel som infrastruktur for formidling – men de har i seg også et stort vitenskapelig potensial. Museene har bygget laboratorier og annen infrastruktur som bør ha stor interesse for andre forskningsmiljøer på UiO. Et tettere samarbeid rundt strategisk bruk av slike ressurser vil både skape nye møte- og samarbeidsrelasjoner innen forskning, nye forskningsprosjekter og bedre utnyttelse av UiOs ressurser totalt.

Sist, men ikke minst skal også nevnes museumsarealenes potensial som laboratorium for forskning ved å være fysiske kontaktflater mot publikum. Arbeidet med å formidle, kondensere kunnskap og tydeliggjøre budskap har i seg kraften til å utfordre den vitenskapelige tenkningen, bringe nye perspektiver eller relasjoner fram i bevisstheten og vise samarbeidspotensial på nye måter. De samme fysiske kvalitetene ved universitetet i stort, er også en rik kilde til å svare ut målsetningen om å fornye kunnskapen om det norske samfunnet: Universitetshistorie er viktig norgeshistorie.

Aksjonspunkter/tiltak

- ..?
- ..?
- ..?
- ..?
- ..?

Universitetets utdanningsoppdrag

Universitetsmuseene har ikke undervisningsansvar, men fungerer i mange sammenhenger som arena for undervisning. En rekke fag som enten er historisk orientert eller studerer kulturell og naturlig variasjon, bruker samlingene aktivt i undervisningen. Museene er også praksisplasser for studentene, om de arbeider praktisk, laboratorielt, klassifiserende, kommunikativt eller didaktisk. Disse samarbeidsrelasjonene er i dag veletablerte innen flere fag, men kan antakelig utvides til å omfatte flere fagmiljøer enn i dag. Interessen fra andre undervisningsinstitusjoner for å samarbeide med museene, er en klar indikasjon på det. Økt tverrfaglighet og større vekt på formidling i utdanningen, legger grunnlag for at mange ulike fagmiljøer ønsker å arbeide sammen med museene. Her ligger det potensiale for tydeligere og mer forutsigbare samarbeidsrelasjoner.

Universitetsmuseene har siden 2009 tatt initiativ til et omfattende samarbeid både innad på UiO og i nordeuropeisk sammenheng for å sikre drift av forskerskoler for PhD-stipendiatene. Forskerskolene er fellesfasiliteter for både museenes og fakultetenes stipendiater og sikrer utdanning på høyt internasjonalt nivå og internasjonal nettverksbygging tidlig i karrieren. Forskerskolene er i stor grad finansiert gjennom midler som universitetsmuseene mottar fra Kunnskapsdepartementet. Modellen med de internasjonale forskerskolene har relevans langt utenfor museumsforskningens grenser, men museene har historisk sikret at utdanningen har vært koblet både til aktive forskningsmiljøer og strategisk viktige arbeidsplasser særlig innen forvaltningen.

Sammenhengen mellom et tydelig definert yrke (gjerne knyttet til lovbestemte oppgaver eller offentlig forvaltning), universitetsutdanning og forskning på høyt nivå har vært viktig for universitetets autonomi og samfunnsrelevans. Flere av de museumsrelaterte fagene representerer slike sterke funksjonsallianser. Offentlig forvaltning innen natur- og kulturarvsrelaterte fagområder har imidlertid uttrykt en økende bekymring for at denne bindingen skal svekkes, ført og fremst fordi forskningen og særlig undervisningen på universitetene beveger seg bort fra samfunnsoppgavene som skal forvaltes. I denne bekymringen ligger et strategisk potensial for UiO, hvor samspillet mellom museene og fakultetene kan ha stor betydning.

UiO skal tilby forskningsbasert og fleksibel etter- og videreutdanning. Museenes samarbeid med offentlig forvaltning er en kontaktflate som både etterspør og åpner for tettere samarbeid mellom museene, fakultetene og forvaltningsvirksomheten innen kompetansebygging og læring. Universitetsmuseene fungerer i dag som kunnskapscentre og kompetanseressurser for forvaltningen som også har klare elementer av kompetanseheving og -utvikling av eksisterende kunnskap i forvaltningen. Et tettere samarbeid med fakultetene kan utvikle denne virksomheten på en gjensidig interessant måte.

I et perspektiv av livslang læring er også samhandlingen med skoleverket, med universitetsmuseene som arena, av stor betydning og gjensidig interesse. Gjennom å vekke interessen for vitenskap og forskning, kan universitetsmuseenes omfattende kontakt med skolen, bidra til å sikre motivasjon og langsiktig rekruttering til UiO. En mer strategisk bruk av denne virksomheten kan utvilsomt komme hele universitetet til gode. I dag har flere fakulteter liknende tilbud, men samarbeidspotensialet innad på UiO er ikke tilstrekkelig utforsket. Potensielle synergier ved å bruke museumslokaler til dette arbeidet, er heller ikke systematisk undersøkt.

Aksjonspunkter/tiltak

- ..?
- ..?
- ..?
- ..?

Universitetets samfunnsengasjement

Universitetet i Oslo er et samfunnsengasjert universitet som deltar på svært mange arenaer i samfunnslivet. Flere undersøkelser har imidlertid vist at denne omfattende virksomheten i mindre grad enn ønskelig viser tilbake til og synliggjør UiO som samfunnsaktør. Mangelen på tydelig definerte og strategisk plasserte arenaer, kan være en årsak til denne anonymiteten. Museene er allerede kjente og etablerte kommunikasjonsarenaer som både jobber fysisk og digitalt med å nå ut til publikum. En mer strategisk bruk av museene som kommunikasjonsarena for hele UiO, kan tydeliggjøre og synliggjøre universitetets samfunnsengasjement.

I tråd med UiOs grunnleggende organisering i autonome enheter, har også museene først og fremst formidlet sin egen forskning til publikum. Museenes kobling mellom forskning og formidling vil også i framtiden være viktig, men en mer inkluderende relasjon mot fakultetene kan i større grad både bidra til bedre og mer variert formidling og et mer spennende tilbud til publikum fordi et langt større vitensunivers kan mobiliseres. Ikke minst vil et tettere samarbeid gi fakultetene tilgang på en profesjonell formidlingsarena og skape en større interesse for å bruke museene strategisk som formidlingskanal både fysisk og digitalt.

Universitets- og høyskoleloven pålegger UiOs museer å ha utstillinger for publikum, hvilket museene også arbeider med som en prioritert oppgave. Formidlingsvirksomheten omfatter imidlertid lang flere arenaer, så som publikasjoner, forelesninger, omvisninger, debattkvelder, sosiale medier og nettpresentasjoner. Det er gjennom en gjennomtenkt kobling av disse ulike kommunikasjonsformene at samarbeidspotensialet med fakultetene kan realiseres. Et godt gjennomtenkt utstillingsprogram kan åpne samarbeidsflater mot hele UiO som igjen kan bygges ut med andre formidlingsformer. For all erfaring viser at selv om digitale medier er flittig brukt, er fysiske møter svært viktige både som del av opplevelsen, for erindringen og en sterk motivasjonsfaktor i seg. Museumslokalene har dermed potensial til å være bærebjelken i en sterkere, utadrettet profil.

Med museene har UiO en unik mulighet til å nå et langt bredere publikum enn det akademiske og samfunnsdebatteerende. Heri ligger et stor potensial for demokratisering av kunnskap og inkludering av grupper som normalt faller utenfor universitetets interaksjonsflate. Dette potentialet kan utnyttes langt mer strategisk enn det UiO gjør i dag. Et slikt perspektiv berører også anbefalingen UiO har fått om å utvide samarbeidsflatene mot andre institusjoner innen kultur- og annet samfunnsliv. Museene kan både være arena og katalysator for samarbeid mot natur- og kulturarvessektoren i stort, mot teatre, musikk- og kunstmiljøer, mot biblioteker og arkiv, mot ulike opplevelsesnæringer og mot ulike produktutviklere innen bærekraftige teknologier og kommunikasjon. I et slikt initiativ ligger også muligheter for å ta i bruk særlig UiOs historiske bygninger på nye og spennende måter som vil øke UiOs synlighet og tilstedeværelse i samfunnet og som kan skape ringvirkninger i form av servicetilbud som både gagnar UiOs student- og arbeidsliv, men som også trekker byen tettere inn på universitetet. Særlig sentrumsarealene er framholdt som en underekspontert ressurs for UiO som i langt større grad kan brukes til strategisk profilering av universitetet i byen.

Aksjonspunkter/tiltak

- ..?
- ..?
- ..?
- ..?
- ..?

Universitetet som fysisk og historisk fenomen

Historien i form av bygninger, byrom og miljøer har en sterk tiltrekningskraft. Folk elsker historiske drama på TV og film, vil betale mer for å bo i historiske bymiljøer og synes eldre humaniserer byrommene. Det er liten tvil om at eliteuniversitet som Oxford og Cambridge styrker sin attraksjon som studie- og arbeidssted ved den pittoreske atmosfæren middelalder- og de øvrige historiske bygningene, gir byene. Med over 200 års historie og bygningsmasse som strekker seg 190 år tilbake i tid, har også UiO utvilsomt en patinering som kan brukes strategisk.

Over årene har UiO akkumulert samlinger som på ulike måter illustrerer universitetet- og vitenskapshistorien. Allerede nå brukes disse samlingene aktivt til å gi en historisk ramme for studentenes arbeid og for å formidle universitetets lange historie. Samarbeidet mellom museene og fakultetene for å bruke den historiske arven på denne måten, fungerer allerede godt, men kan også utvides og intensiveres. Ikke minst kan en slik historisk ramme brukes til å markedsføre UiO som attraktivt studiested.

Universitetet i Bergen er vel det norske universitetet som mest systematisk og strategisk har brukt universitetsmuseet som verktøy i profilering av universitetet og som drivkraft i byutviklingen. Universitetsmuseet i Bergen markedsføres som det *Alma Mater* som universitetet senere springer ut av – et *Alma Mater* som også samler og synliggjør universitetet. En liknende fortelling klan ikke umiddelbart adopteres i Oslo, selv om UiOs museer har en historie som er like gammel som universitetet. Men de historiske bygningene i sentrum som både har åpenbar strategisk beliggenhet, historisk patina og rik nasjonal historie, kan utvilsomt danne grunnlag for et sterkt grep om universitetets synlighet i hovedstaden og som verktøy i en aktiv byutvikling med kunnskap og kultur i fokus. Her ligger det et stort og uforløst potensial for strategisk bruk av museene og de historiske bygningene.

UiOs anlegg på Tøyen går helt tilbake til universitetets begynnelse og er i dag et svært viktig tilbud til Oslos befolkning som lære- og rekreativ arena. På Tøyen har universitetet en unik mulighet både til å nå ut til grupper som sjeldent oppsøker læresteder og vitenskap, og til å forankre universitetet i et dynamisk og samtidig mangfoldig nærmiljø.

Flere har påpekt at UiOs synlighet i hovedstaden kan utvikles ved hjelp av museene og de historiske bygningen langs tre hovedakser: I sentrum er det aksene mellom vitenskap/høyere utdanning og kultur som det bør satses på. På Tøyen er det aksene mellom rekreasjon og kunnskap som peker seg ut. Begge museumsområdene har særskilte forutsetninger for å tilrettelegge for en mangfoldsdiallog med samfunnet omkring, men med ulikt utgangspunkt: I sentrum er det kulturarvs- og den nasjonale problematikken som ligger i dagen. På Tøyen er det bærekraftig samfunnsutvikling i bred forstand som framstår som en åpenbar inngang til dialog. I begge områdene åpner museene opp for å skape et universitet som i langt større grad enn i dag, vender seg ut mot omverdenen, som samarbeider og interagerer med bysamfunnet og på den måten integrerer universitetets kunnskap og tenkemåter i nye deler av samfunnslivet. De kontaktflatene vil være avgjørende for både langsiktig rekruttering, samfunnsrelevans og politisk innflytelse og definisjonsmakt i norsk ordskifte.

Aksjonspunkter/tiltak

- ..?
- ..?
- ..?
- ..?
- ..?

Kulturhistorisk museum

Kulturhistorisk museum (KHM) er et av landets største kulturhistoriske museer og består av museumsbygningene Historisk museum på Tullinløkka og Vikingskipshuset på Bygdøy. KHM har den største arkeologiske samlingen i Norge fra forhistorien og middelalderen inkl. vikingskipene på Bygdøy, en betydelig kirkekunstsamling fra middelalderen, en antikksamling fra Middelhavslandene og et runearkiv. Museet har en etnografisk samling med gjenstander fra alle verdensdeler, Norges største mynthistoriske samling samt samlinger fra universitetets egen historie.

Kulturhistorisk museum ble etablert i 1999 som en følge av konsolideringen av Universitetets oldtidssamling, Vikingskipshuset, myntkabinettet og etnografisk samling.

Det er 169 ansatte ved KHM fordelt på fem seksjoner.

I 2019 hadde KHM er samlet besøkstall på ca. 700.000. Det er Norges best besøkte museum med et høyt antall betalende besøkende.

Historisk museum på Tullinløkka har de siste to årene vært under utvendig rehabilitering og arbeidet skal etter planen avsluttes i løpet av 2020. Nytt vikingtidsmuseum på Bygdøy fikk i 2019 bevilget penger til oppstart. Visjonen for det nye museet er å skape et globalt ledende senter for formidling av kunnskap om vikingtiden. Her vil vikingskipsgravenes rike funn stilles ut sammen med et omfattende utvalg av gjenstander fra museets øvrige vikingtidssamling.

Naturhistorisk museum

Naturhistorisk museum (NHM) er Norges største naturvitenskapelige samling, med 7,7 millioner objekter. NHM består av Geologisk museum, Zoologisk museum og Botanisk museum. Botanisk hage dekker 150 mål og har ca 35000 planter, fordelt på omtrent 5500 arter. En del av museets samlinger er tilgjengelige for publikum.

Universitetsmuseene på Tøyen har en historie som løper tilbake til 1812, da kong Frederik 6. ga gården Tøyen som gave til Norges nye universitet. Fra 1999 ble alle enhetene på Tøyen slått sammen til én institusjon – Universitetets naturhistoriske museer og botaniske hage. I 2005 ble navnet forenklet til Naturhistorisk museum (NHM).

Det er 147 ansatte ved NHM inkludert midlertidige.

Museet hadde 771 000 besøkende i 2018, hvorav 133 000 besøkte de zoologiske og geologiske utstillingene.

NHM skal i løpet av 2020 åpne Klimahuset som blir en ny og spennende arena for forskningsformidling om klima og miljø. I tillegg planlegger de et helt nytt veksthus som skal romme fem av verdens klimasoner. Veksthuset blir en viktig formidlingsarena og skal skape interesse for og en bedre forståelse av plantenes fundamentale betydning for livet på jorda og inspirere til en bærekraftig forvaltning av verdens naturressurser.